

EL RETARD DEL LLENGUATGE EN L'ADQUISICIÓ DEL CAS- TELLÀ I EL CATALÀ

Vicenç Torrens*
i Kenneth Wexler**

*Universitat Ramon Llull
**Massachusetts Institute
of Technology

0. Introducció

El retard del llenguatge és un alentiment en el conjunt de l'adquisició del llenguatge amb absència de dificultats psicològiques, neurològiques i cognitives. Aquest desordre cobreix un ampli ventall d'aspectes del desenvolupament, que inclou la fonologia, el lèxic, la morfologia i la sintaxi.

Un problema que els investigadors han intentat resoldre és si els errors que es troben en aquest trastorn són qualitativament diferents dels que es troben en els nens normals de menor edat.

Els nens de parla anglesa que tenen un retard del llenguatge tenen dificultats en l'adquisició de morfemes gramaticals que codifiquen el temps i la concordança, tals com el temps passat -ed, i la 3a persona del singular del present de l'indicatiu -s.

Alguns estudis han tractat aquest fenomen en llengües com ara l'anglès, l'italià, l'alemany i el castellà (Bottari, Cipriani, i Chilosi, 1996; Clahsen, 1991; Gopnik, 1990; Leonard et al., 1992; Rice, Wexler, i Cleave, 1995; Serra et al., 2001).

Hi ha moltes propostes teòriques per tal d'explicar els símptomes que s'observen en els nens amb retard del llenguatge. Es poden classificar en limitacions del processament, on la causa del trastorn és cognitiva, i models lingüístics, on els autors expliquen el trastorn descrivint les propietats lingüístiques.

1. Models teòrics:

1. 1. Limitacions del processament

1.1.1. Hipòtesi perceptiva (Leonard et al., 1992)

Leonard et al. (1992) van proposar dues hipòtesis per tal de descriure els errors produïts pels nens amb retard. La hipòtesi perceptiva proposa que les característiques superficials de la morfologia de l'anglès tenen un paper molt important. Molts morfemes de l'anglès suposen una dificultat perceptual perquè, com que són segments no sil·làbics o síl·labes àtones, són de menor duració que els morfemes adjacents.

Leonard et al. van argumentar que els nens de parla italiana i els nens de parla hebrea amb retard tenen el mateix percentatge d'encert que nens de desenvolupament normal amb LME (longitud mitjana de l'enunciat) similars, en l'ús de flexions que formen síl·labes accentuades en posició final.

Leonard et al. han proposat que la manca de morfologia, de les llengües com ara l'anglès, i la baixa freqüència d'aparició de flexions fa que els nens amb retard del llenguatge no atenguin tant als morfemes i que utilitzin altres indicis com ara l'ordre de les paraules. En italià, els noms, els verbs i els adjectius mai es presenten només amb l'arrel de la paraula i, per tant, els nens atenen més a les flexions. Els nens amb retard tenen les mateixes puntuacions que els nens normals amb la mateixa LME en la utilització de les flexions dels noms, els verbs i els adjectius.

No obstant això, els mateixos sons que es proposa que no es poden percebre en contextos morfològics es perceben en termes lèxics. Mentre que aquesta hipòtesi pot explicar l'absència de segments fonològics que no destaquen, no pot explicar els errors sistemàtics que es produeixen entre elements separats dins d'una mateixa frase.

1.1.2. Hipòtesi cognitiva

Eisenson (1984) manté que tot tipus d'aprenentatge es basa en un conjunt de mecanismes. Els dèficits en llenguatge es poden explicar en funció d'aquests mecanismes d'aprenentatge.

Segons Cromer (1978), el dèficit en aquests nens pot ser causat per una falta d'estructuració jeràrquica. Els nens amb retard del llenguatge no tenen afectat el coneixement del llenguatge, sinó un aspecte més general de la cognició; tots els altres sistemes amb la mateixa propietat haurien d'estar també afectats.

No obstant això, hi ha una disparitat entre els percentatges d'error entre tasques lingüístiques i els d'altres tasques cognitives. Aquesta hipòtesi prediu que hi haurien d'haver errors entre determinants i els sufixos de nombre del nom; malgrat això, aquesta hipòtesi prediu, erròniament, que totes les regles jeràrquiques de la gramàtica haurien d'estar alterades.

1.2. Propostes gramaticals

1.2.1. La hipòtesi del dèficit del tret (Gopnik, 1990)

Gopnik (1990) ha proposat que s'han de descriure tres tipus diferents d'informació per a cada terme lèxic, a més de la fonològica: (a) classe gramatical, (b) trets sintacticosemàntics, (c) informació semàntica específica. Els trets sintacticosemàntics no són propietats específiques d'una llengua, sinó que reflecteixen categories cognitives universals, com ara nombre i la propietat [+animat]. Segons aquesta proposta, el retard de llenguatge consisteix en l'existència d'una gramàtica sense trets sintacticosemàntics. Aquests trets sintacticosemàntics i la informació semàntica no han de ser innats.

Les propietats gramaticals del trastorn del llenguatge són el resultat d'una gramàtica sense trets sintacticosemàntics. Aquesta gramàtica no ha d'anar acompanyada d'un dèficit en el coneixement sobre les categories cognitives del món, perquè poden ser representades com a part de les propietats semàntiques del món. Tampoc no han de suposar altres dèficits en la sintaxi, perquè les categories gramaticals estarien preservades. Si la hipòtesi del dèficit del tret fos correcte, no hauríem de trobar dificultats en l'ordre de les paraules en nens amb retard del llenguatge.

1.2.2. El dèficit de concordança (Clahsen, 1989, 1991)

Clahsen (1989, 1991) va proposar que els nens amb retard tenen dificultats per establir relacions de concordança entre dos elements en una estructura sintagmàtica. Quan les relacions d'ordre depenen de la concordança, com en el cas del moviment de V2 en alemany (que s'aplica només a verbs finits marcats per concordança entre subjecte i verb), aquesta hipòtesi prediu que s'haurien d'observar errors en la parla dels nens. Si el sistema de concordança s'ensenya de forma sistemàtica en la teràpia, i els nens aprenen la concordança, llavors els nens haurien de produir el moviment de V2 de forma correcta sense cap esforç addicional. Segons Clahsen, els nens tenen dificultats per establir relacions estructurals de concordança entre dues categories, fet bàsic per al processament del llenguatge natural.

Segons Clahsen, els fenòmens lingüístics següents haurien de causar dificultats per als nens amb retard de llenguatge: (a) la concordança subjecte-verb, ex.: la tercera persona del singular -s, o els sufixos de nombre i persona dels verbs finits en italià i alemany; (b) els verbs auxiliars, ex.: les formes finites dels verbs *to be* i *to have* que apareixen en participis i gerundis; (c) sufixos que marquen el cas, ex.: marques de cas acusatiu per als objectes directes en alemany; (d) sufixos que marquen el gènere en determinants i adjectius. Per contra, els sufixos de plural en anglès i alemany, el sufix de temps passat en anglès i la flexió de participi en alemany no segueixen el principi de control de la concordança, perquè, en lloc de ser

controlats per una categoria argumental, estan marcats directament en el nom i el verb i contribueixen al seu significat. Aquests últims sufixos no haurien d'estar alterats en la parla dels nens amb retard del llenguatge.

1.2.3. La hipòtesi ampliada de l'infinitiu opcional (Rice i Wexler, 1996; Rice, Wexler i Cleave, 1995)

Rice i Wexler (1996) proposen un estadi de l'infinitiu opcional ampliat per explicar la parla dels nens amb retard del llenguatge. Aquest model prediu que els morfemes que marquen el tret [+ finit] s'ometen durant un període de temps per als nens normals, i que aquest període de temps s'estén durant més temps en nens amb retard del llenguatge. El model també prediu que, si els nens produeixen morfemes que marquen la característica [+ finit], els nens els produiran de forma correcta.

La hipòtesi de l'estadi de l'infinitiu perllongat proposa que la limitació gramatical dels nens amb retard del llenguatge es pot atribuir a un període perllongat en el qual els nens no saben que el tret [+ finit] s'ha de marcar de forma obligatòria en les oracions principals.

El retard es pot manifestar de tres possibles maneres: (a) emergència tardana de les formes finites en nens amb retard; (b) poc ús de formes finites una vegada ja ha aparegut el tret de finitud en els nens; (c) un període més perllongat de l'estadi de l'infinitiu perllongat.

Els nens amb retard utilitzen formes no finites de verbs i ometen els verbs *be* i *do* de forma més freqüent que els nens amb un desenvolupament normal. Al mateix temps, quan els nens amb retard marquen la finitud en el verb, ho fan de forma correcta, de la mateixa manera que els nens amb un desenvolupament normal.

La causa del retard del llenguatge és que, en aquests nens, el subjecte de la frase no revisa el cas perquè no és interpretable. Els nens amb retard del llenguatge que adquireixen llengües *no-pro-drop* tindran aquest estadi de l'infinitiu opcional perllongat. No obstant això, els nens amb retard que adquireixen llengües *pro-drop* no tindran aquest estadi, ja que la categoria de Flexió és pronominal: el subjecte pot ser omès i l'oració no es malmet si el subjecte no rep cas.

2. Mètode

Aquest article investiga si els nens amb trastorn del llenguatge mostren un retard en la morfologia respecte als nens normals amb la mateixa LME, o si, contràriament, els nens no tenen dificultats en la morfologia verbal, nominal i els articles. L'ús correcte de la morfologia es considerarà com a prova del coneixement de la concordança.

La nostra proposta prediu que els nens no produiran una morfologia verbal, nominal, i articles a la mateixa edat que els nens amb un desenvolupament de la LME similar, perquè els nens amb trastorn del llenguatge tenen un retard en la concordança entre diferents elements de la frase.

Si els nens produeixen una concordança correcta per al nombre, la persona i el gènere, estarem en condicions d'afirmar que existeix la categoria de Concordança en nens amb retard del llenguatge. Si la gramàtica dels nens no conté Concordança o Temps, els nens no podran discriminar els contextos entre verbs finits i no finits.

La base de dades que hem utilitzat, la va recollir Elvira Siches (1990). S'han estudiat quatre nens: dos de castellanoparlants (el Quico i l'Andrés), un de catalanoparlant (el Joan) i un de bilingüe catalanoparlant i castellanoparlant (el Llorenç). La freqüència de les gravacions va ser d'una cada tres mesos, excepte per al Quico, que va tenir una freqüència d'una cada cinc mesos. Aquesta recerca consisteix en un estudi de parla espontània en situacions naturals i representatives. Les edats oscil·len entre 4;1 i 6;3 per al Joan, entre 5;5 i 6;11 per al Quico, entre 5;10 i 9;1 per al Llorenç, i entre 5;1 i 7;11 per a l'Andrés. La LME oscil·la entre 2,70 i 4,57 per al Joan, entre 3,87 i >4,5 per al Quico, entre 2,79 i 4,58 per al Llorenç, i entre 2,26 i 5,72 per a l'Andrés.

3. Resultats

3.1. Adquisició de la morfologia del nom

Si els nens tenen l'estructura de concordança, els nens amb retard produiran una morfologia del nom pel que fa al nombre i el gènere de forma correcta, com els nens normals amb una LME similar. Les dades mostren que els nens amb retard del llenguatge produeixen una morfologia del nom de forma correcta molt més tard que els nens normals amb una LME similar. A continuació, es mostren les edats en què els nens amb retard adquireixen la morfologia del nom:

	Gènere	Nombre
Joan	4;1	4;11
MLU	2,7	>4,5
Quico	5;5	5;5
MLU	3,87	3,87
Llorenç	5;10	6;8
MLU	2,79	6,1
Andrés	5;1	5;5
MLU	2,26	5,72

A continuació, es mostren les edats en què els nens normals adquireixen la morfologia del nom:

	Gènere	Nombre
Sara	2;3	2;3
MLU	2,13	2,13
Mar	2;2	2:0
MLU	2,21	1,83
Roger	2;2	2;1
MLU	2,03	2,03
Emilio	1;11	1;10
MLU	1,61	1,52

Els errors que s'han observat en l'adquisició de la morfologia en nens amb retard consisteixen en una concordança incorrecta:

té la cua negra i la potes negres (Joan, 5;8)
(té la cua negra i les potes negres)

con las cañas seca hace sombreros (Llorenç, 6;11)
(con las cañas secas hace sombreros)

quiero leer aquel cuento pequeños (Llorenç, 6;11)
(quiero leer aquel cuento pequeño)

les tortuga (Joan, 5;2)
(les tortugues)

Altres errors consisteixen en l'omissió de la morfologia:

ta a lola (Joan, 4;7)
(amb les rodes)

no té peu (Joan, 4;7)
(no té peus)

ése vende helado (Quico, 5;5)
(ése vende helados)

hay comidas (Llorenç, 7;4)
(hay comida)

el zeñó está trabajando en el trene (Andrés, 6;8)
 (el señor está trabajando en los trenes)

3.2. Adquisició dels articles

Si els nens tenen l'estructura de concordança, els nens amb retard produiran una morfologia de l'article pel nombre i el gènere de forma correcta, com els nens normals amb una LME similar. Les dades mostren que els nens amb retard del llenguatge produeixen una morfologia per l'article de forma correcta molt més tard que els nens normals amb una LME similar. A continuació, es mostren les edats en què els nens amb retard adquireixen la morfologia de l'article:

	un	una	uns	unes	el	la	l'	els	les
Joan	4;1	4;1			5;5	4;9	5;10	5;10	6;2
MLU	2,7	2,7			>4,57	4,57	>4,57	>4,57	>4,57
	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Quico	5;5	5;5			5;10	5;5	5;5	5;10	5;10
MLU	3,87	3,87			>4,5	3,87	3,87	>4,5	>4,5
	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Llorenç	5;10	5;10	8;7	8;7	8;1	7;4	8;4	7;47;1	
MLU	2,79	2,79	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58
	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Andrés	5;3	5;3	7;11		6;8	5;5	5;5	5;5	7;2
MLU	2,83	2,83	>4,5		>4,5	5,72	5,72	5,72	>4,5

A continuació, es mostren les edats en què els nens normals adquireixen la morfologia de l'article:

	un	una	uns	unes	el	la	l'	els	les
Sara	2;6	2;6	2;6	2;6	2;6	2;6	2;6	2;6	2;6
MLU	2,79	2,79	2,79	2,79	2,79	2,79	2,79	2,79	2,79
	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Mar	2;8	2;8			2;8	2;8	2;8	2;8	2;8
MLU	2,92	2,92			2,92	2,92	2,92	2,92	2,92

	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Roger	2;7	2;7			2;5	2;5	2;5	2;5	2;5
MLU	3,55	3,55			2,98	2,98	2,98	2,98	2,98
	un	una	unos	unas	el	la	l'	los	las
Emilio	2;4	2;4			2;4	2;4	2;4	2;4	2;4
MLU	3,01	3,01			3,01	3,01	3,01	3,01	3,01

Els errors que hem observat en l'adquisició dels articles en nens amb retard del llenguatge consisteixen en la producció del schwa en lloc de l'article:

pué laxalé a cotxe (Joan, 4;9)
(pues enganxaré el cotxe)

dice e papa (Quico, 5;10)
(dice el papa)

yo no veo a cabeza (Quico, 5;10)
(yo no veo la cabeza)

e hielo (Andrés, 5;1)
(el hielo)

Els errors també consisteixen en l'omissió d'articles:

laxalé cotxe (Joan, 4;9)
(enganxaré el cotxe)

tà juiant nena (Llorenç, 5;10)
(està jugant una nena)

pon un paraguas para no tocar cabeza (Llorenç, 7;9)
(pon un paraguas para no tocar la cabeza)

no veo sol (Llorenç, 8;7)
(no veo el sol)

Un altre tipus d'error és la redundància en l'ús d'articles:

i un altre l'osso (Joan, 5;5)
(i un altre ós)

viene un as tactó (Llorenç, 6;11)
(viene un tractor)

També s'observen errors fonològics:

el altre (Joan, 5;8)
(l'altre)

el hipopotamu (Joan, 6;2)
(l'hipopòtam)

Un altre tipus d'error consisteix en errors de concordança:

después la maletes (Joan, 5;10)
(després les maletes)

l'autopistes (Llorenç, 8;7)
(les autopistics)

un niña (Andrés, 5;7)
(una niña)

el zeñó está trabajando en el trene (Andrés, 6;8)
(el señor está trabajando en los trenes)

Un altre tipus d'error consisteix en la producció d'un article abans d'un verb:

peque està un parat (Llorenç, 6;0)
(perquè està parat)

Un altre tipus d'error consisteix en la producció d'un article en lloc d'una altra paraula:

el Madrid (Andrés, 5;7)
(en Madrid)

una niña está yorando un borde e un lago (Andrés, 7;9)
(una niña está llorando al borde de un lago)

3.3. L'adquisició de la morfologia del verb

Si els nens tenen l'estructura de concordança, els nens amb retard produiran una morfologia del verb per la persona, el nombre i el temps de forma correcta, com els nens normals amb una LME similar. Les dades mostren que els nens amb retard del llenguatge produeixen una morfologia per al verb de forma correcta molt més tard que els nens normals amb una LME similar. A continuació, es mostren les edats en què els nens amb retard adquireixen la morfologia del verb:

	Indicatiu		Perf.	Ind.	Futur	Subj. Pres.	Imp.	Impersonal		Perífrasi	
	Pres.	Imp.						Inf.	Ger.	Inf.	Ger.
Joan	4;9		5;8	4;11	5;2	5;8	4;9	4;1	4;1	4;7	5;2
MLU	4,57		>4,57	>4,57	>4,57	>4,57	4,57	2,7	2,7	3,71	>4,57
Quico	5;5	5;11	5;11	5;11	5;11		5;5	5;5	5;5	5;5	5;5
MLU	3,87	>4,5	>4,5	>4,5	>4,5		3,87	3,87	3,87	3,87	3,87
Llorenç	6;11	7;9	7;4	7;9	7;4	7;1	7;1	5;10	7;1	6;8	5;10
MLU	4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	>4,58	2,79	>4,58	6,1	2,79
Andrés	5;5	5;5		7;11	7;11	7;9	5;1	5;3	7;2	7;2	6;8
MLU	5,72	5,72		>5,72	>5,72	>5,72	2,26	2,83	>5,72	>5,72	>5,72

A continuació, es presenten les edats en què els nens normals adquireixen la morfologia:

	Indicatiu		Perf.	Ind.	Subj. Futur	Imp. Pres.	Impersonal		Perífrasi		Ger.
	Pres.	Imp.					Inf.	Ger.	Inf.	Ger.	
Sara	2;3	2;7	2;7	2;3	2;7	2;7	2;3	2;3	2;3		2;7
MLU	2,13	3,2	3,2	2,13	3,0	3,2	2,13	2,13	2,13		3,2
Mar	2;1	2;1	2;1	2;6	2;6	2;6	2;1	2;1	2;1		2;6
MLU	2,2	2,2	2,2	2,49	2,49	2,49	2,2	2,2	2,2		2,49
Roger	2;1	2;5	2;5	2;5	2;5	2;5	2;1	2;1	2;1		2;5
MLU	2,03	2,91	2,91	2,91	2,91	2,91	2,03	2,03	2,03		2,91
Emilio	1;10	2;5	1;10		2;5	1;10	1;10	1;10	1;10	2;5	2;5
MLU	1,5	2,51	1,5		2,51	1,5	1,5	1,5	1,5	2,51	2,51

Els errors que hem observat sobre l'adquisició de la morfologia verbal en nens amb retard consisteixen en errors de concordança.

è busta? (Joan, 4;7)
(què busques?)

jo no sa (Joan, 4;7)
(jo no sé)

jo ja feta tot aquest (Joan, 4;9)
(jo ja fet tot aquest)

unas máquinas que sale (Llorenç, 6;11)
(unas máquinas que salen)

ya caí la nieve (Andrés, 5;1)
(ya cayó la nieve)

Un altre error consisteix en l'omissió del verb en una forma perifràstica:

com ahir fer jo (Joan, 4;9)
(com ahir vaig fer jo)

Un altre error consisteix en l'ús d'una forma verbal incorrecta:

una niña y otra niña (v)inieron un hombre (Quico)
(una niña y otra niña vieron venir un hombre)

y esto es una barca para nem a viaje (Llorenç, 7;1)
(y esto es una barca para ir de viaje)

va corriendo para no picar (Llorenç, 7;4)
(va corriendo para no ser picado)

vimos a ver (Llorenç, 8;4)
(fuimos a ver)

era una vez una osa que nació un osito blanco (Llorenç, 8;4)
(era una vez una osa que dio a luz a un osito blanco)

están operarle (Andrés, 7;11)
(están operándole)

Un altre error és l'ús incorrecte del subjuntiu:

que pondría e tren (Llorenç, 8;7)
(que pusiera el tren)

no, hasta que no sé nadar una miqueta más bé (Llorenç, 8;7)
(no, hasta que no supiera nadar una miqueta más bé)

pa no verlo no doler (Andrés, 7;2)
(para no verlo que no duela)

Un altre error són les sobregeneralitzacions:

han ponido (Quico, 5;5)
(han puesto)

hacieron (Quico, 5;5)
(hicieron)

caye (Llorenç, 7;9)
(cae)

veníó (Llorenç, 8;1)
(vino)

puno (Llorenç, 8;7)
(puso)

para que sabiesen subir por todas partes (Llorenç, 8;7)
(para que supieran subir por todas partes)

lluvia (r) (Andrés, 5;1)
(llover)

haceré la cosa del camping (Andrés, 6;8)
(haré la cosa del camping)

Un altre error és l'elecció incorrecta de l'auxiliar:

está ido (Quico)
(se ha ido)

la niña está encontrada (Andrés, 7;9)
(la niña la han encontrado)
aquí está gente hecho fuego (Andrés, 7;11)
(aquí hay gente que ha hecho fuego)

Un altre error és l'ús de pronoms clítics:

rumpió todo (Andrés, 5;7)
(se rompió todo)

Un altre error és l'omissió de verbs:

hay un cartero para una carta (Llorenç, 7;4)
(hay un cartero para enviar una carta)

ese hombre allí , a ese hombre (Andrés, 5;5)
(ese hombre allí, ayuda a ese hombre)

Un altre error és l'ús d'un morfema verbal del castellà amb una arrel del català:

s'encenguessi (Llorenç, 8;7)
(s'encengués)

feyi (Llorenç, 8;7)
(fés)

va decí (Llorenç, 8;7)
(va dir)

Un altre error és l'ús de neologismes:

fuegao (Andrés, 7;11)
(apagado)

fuegar (Andrés, 7;11)
(apagar)

4. Discussió

A partir de les dades que hem recollit, sembla que els nens amb retard del llenguatge adquireixen la morfologia verbal i la morfologia de noms i articles més tard que els nens amb un desenvolupament normal amb una LME similar. Per tant, podem concloure que els nens amb retard tenen més dificultats en l'adquisició dels marcadors sintàctics.

Amb relació a la concordança entre article i nom, els nens normals l'adquireixen amb una LME=2,9, quan tenen aproximadament l'edat de 2;6. No obstant això, el Joan adquireix la concordança entre article i nom amb una LME=4,5, quan té una edat de 5 ;5. De la mateixa manera, el Llorenç adquireix la concordança entre article i nom amb una LME= 4,5, quan té una edat de 7;1, significativament més tard que els nens normals; el Quico adquireix la concordança article-nom amb una LME=4,5, quan té una edat de 5;10; i, finalment, l'Andrés adquireix la concordança article-nom amb una LME=4,5, quan té la edat de 7;2, també amb un retard significatiu respecte els nens normals.

Respecte a la concordança entre subjecte i verb, hem observat que els nens normals adquireixen la concordança entre subjecte i verb per al temps present amb una LME=2,1, quan tenen aproximadament l'edat de 2 ;0. El Joan adquireix la concordança entre subjecte i verb amb una LME=4,57, quan té una edat de 4 ;11; el Llorenç adquireix la concordança entre subjecte i verb per al temps present amb una LME=4,58, quan té una edat de 7 ;1. El Quico adquireix la concordança entre el sub-

jecte i el verb per al temps present amb una LME=4,5, quan té una edat de 6 ;2, i, finalment, Andrés adquireix la concordança entre subjecte i verb per al temps present de MLU=4,5, quan té una edat de 7 ;2. El mateix retard es pot observar en tots els temps que hem tractat.

En altres llengües, respecte la concordança entre subjecte i verb, Clahsen (1993) ha observat que la concordança en nombre i persona està alterada en nens amb retard que adquireixen l'alemany. Clahsen (1991) ha observat que només un nen de deu amb retard del llenguatge (mitjana d'edat = 5 ;6 , interval = 3 ;2 - 9 ;6) adquireix el paradigma correcte per a la flexió de nombre i persona en verbs finits; en aquesta nena (la Petra), la concordança entre el subjecte i el verb va aparèixer al voltant dels quatre anys d'edat, és a dir, considerablement més tard que els nens amb un desenvolupament normal. Cap dels nou nens restants van adquirir el sistema de concordança entre el subjecte i el verb durant el període d'observació. Aquests nens no van produir cap sufix o van produir el sufix -n (= infinitiu) sense tenir en compte el nombre o la persona del subjecte.

Rothweiler i Clahsen (1996) van observar que 11, d'un conjunt de 19 nens que adquirien l'alemany, tenien dificultats per adquirir la concordança entre el subjecte i el verb. El percentatge d'ús correcte del sufix de la segona persona del singular -st en contextos obligatoris era del 55%, amb valors similars per a tots els nens. La forma finita -n es va utilitzar com a sufix por defecte per tal de substituir les formes finites, amb una mitjana d'ús incorrecte del sufix -n del 49%.

Per un altre cantó, s'ha observat una taxa elevada d'ús correcte del sufix de participi en nens amb retard: els participis irregulars van ser produïts correctament en un 83% dels casos, i els participis regulars van ser produïts de forma correcta en el 86% dels casos (Rothweiler i Clahsen, 1996). Per tant, en la flexió dels participis, els nens amb retard tenen un nivell semblant al dels nens amb un desenvolupament normal; aquests resultats contrasten amb els problemes que presenten els mateixos nens amb retard respecte a la concordança entre subjecte i verb. Els nens amb retard no tenen un dèficit general amb la morfologia, sinó que el seu trastorn es limita a la concordança.

Clahsen i Hansen (1993) han observat moltes dificultats en la producció dels verbs auxiliars i els verbs copulatius. Els verbs auxiliars i els verbs copulatius són termes lèxics que defineixen els trets de nombre i persona en alemany. Els percentatges alts d'omissió de verbs auxiliars i verbs copulatius reflecteixen les dificultats dels nens amb la concordança entre el subjecte i el verb.

Clahsen i Hansen (1993) van observar que el 76% dels verbs van aparèixer només amb la forma de l'arrel o amb la forma de l'infinitiu. El sufix -t de la tercera persona del singular va aparèixer esporàdicament en les dades, amb una mitjana del 18% dels casos. El sufix -e de la primera persona del singular era molt infreqüent: només

es va produir en el 6% dels casos, malgrat que es produïssin molts verbs amb la primera persona del singular. El sufix -st de la segona persona del singular mai es va produir en les dades dels nens amb retard.

Gopnik (1990) ha observat, en un nen amb retard del llenguatge de parla anglesa, que les formes regulars del passat mai es produeixen en la parla espontània, encara que sí que apareixen les formes irregulars del passat. La prova va consistir a demanar al nen que repetís en passat una frase que se li va presentar en present. Totes les formes regulars de verbs en passat es van canviar a formes del present. El nen va produir freqüentment el temps passat semànticament amb un terme lèxic: és a dir, el nen comprèn la noció de temporalitat i la pot representar en un component semàntic. Gopnik també va observar que el nen mai va afegir -s al verb per tal de marcar la tercera persona del singular del present, tant en la parla espontània com en la tasca de repetició.

En una prova amb 20 frases que descrivien les accions de marionetes, Gopnik va observar la producció de 19 verbs amb aspecte progressiu, 7 amb les formes *be i -ing*, 6 amb només *be*, i 6 amb només *-ing*. Gopnik conclou que una regla de correspondència de trets elimina totes les frases en què el tret en el verb no correspon al tret en la posició preverbal; en absència d'aquest tret, aquesta regla no s'aplica.

Leonard et al. (1992) van observar que en nens amb retard i nens normals amb LME semblants l'error més freqüent comès en la flexió de la tercera persona del plural va ser l'ús de la forma de la tercera persona del singular en el seu lloc; es van observar molt poques produccions de tercera persona del plural substituint la tercera persona del singular, en els nens amb retard i en els nens normals.

Leonard et al. (1992) han proposat que els nens amb retard tenen dificultats amb morfemes que no destaquen perceptualment, com ara els segments consonàntics àtons. No obstant això, aquesta proposta no pot explicar la dissociació que s'observa entre la concordança incorrecta entre subjecte i verb i els sufixos correctes del participi produïts pels nens que aprenen alemany (Clahsen i Hansen, 1993).

En italià, Bottari et al. (1996) van observar que set nens amb retard van produir infinitius en l'oració principal i van ometre la concordança entre el subjecte i el verb. Aquests autors van observar que en totes les sessions es van produir infinitius en l'oració principal. Bottari et al. van comparar nens amb retard amb nens normals, i van observar que els nens amb retard del llenguatge produeixen més infinitius en l'oració principal i errors de concordança entre el subjecte i el verb que els nens normals de forma significativa.

Respecte al sintagma nominal, Gopnik (1990) va estudiar un nen de vuit anys amb retard que adquiria l'anglès i el francès. Gopnik (1990) va observar que tenia alterades totes les flexions que contenien el tret de nombre. En anglès, el tret del

plural es marca morfològicament en la majoria de noms amb una -s ; no obstant això, no es pot aplicar als determinants a o one. S'ha observat que els nens amb retard produeixen noms amb -s i sense; aquesta -s no defineix el significat de plural perquè molt sovint té un referent singular. Les formes marcades amb -s també ocorren de forma incorrecta sintàcticament amb el determinant indefinit a. L'únic sufix per al plural en el francès parlat es troba en la forma de l'article. En aquests pocs contextos, els nens amb retard també cometten errors.

Gopnik explica les dades observades postulant que, sense el tret de plural, el sufix -s no es pot generar morfològicament ni es poden aplicar les regles de correspondència de trets entre el nom i el determinant; el sufix -s es considera com una variant fonològica sense un significat associat. El fet que es produeixi el sufix -s és un argument contra la hipòtesi perceptiva de Leonard et al. (1992).

Respecte al gènere en el sintagma nominal, els pronoms de gènere femení no apareixen en la parla espontània. El nen va utilitzar pronoms de gènere masculí per tal de referir-se a noms de gènere femení o va evitar l'ús de pronoms produint noms propis femenins.

En francès, l'article s'aprèn i es produeix com una unitat fixa amb el nom en lloc de considerar-lo com un terme lèxic que especifica el nom: tots els errors de gènere apareixen en contextos en què un adjectiu intervé entre el nom i l'article. El nen sempre va produir el pronom de gènere masculí de forma freqüent, fins i tot quan clarament es referia a la seva mare.

Gopnik (1990) va predir que els nens amb retard ometen completament els trets sintàctics de temps, aspecte, gènere, persona, etc. No obstant això, els sufixos correctes del participi que s'observen en alemany no s'haurien de produir en la parla del nen (Clahsen i Hansen, 1993). Gopnik (1992) i Gopnik i Crago (1991) han proposat que els nens amb retard memoritzen i emmagatzemen les formes lèxiques flexionades en lloc de construir i aplicar regles de la flexió. Per tant, els nens amb retard tracten les formes regulars i les formes irregulars de la mateixa forma. Malgrat això, s'ha observat que els nens produeixen sobregeneralitzacions quan els nens amb retard produeixen la concordança en verbs finits.

Considerant les dades provinents de l'anglès, l'estadi de l'infinitiu opcional perllongat seria un bon model per tal d'explicar les propietats sintàctiques dels nens amb retard. No obstant això, les dades que hem trobat en l'adquisició del castellà i del català, en què els verbs sempre presenten sufixos, ens porta a proposar que per als nens amb retard, no sols és opcional marcar el Temps, sinó també marcar la Concordança. També, en l'adquisició dels articles i dels noms en castellà i català, s'observa una dificultat sobreafegida en l'adquisició de la concordança en nombre i gènere entre el nom i l'article. Per tant, la marca de concordança seria també opcional entre l'article i el nom. Aquesta proposta és consistent amb les dades que s'han

observat en anglès (Gopnik, 1990; Gopnik i Crago, 1991; Leonard et al., 1992; Rice i Wexler, 1995), i en alemany (Clahsen i Hansen, 1993; Clahsen et al., 1992).

En aquest article, proposem que els nens amb retard passen a través d'un estadi en què el Temps i la Concordança són opcionals. En aquest estadi, els verbs finits i no finits apareixen sense restriccions, i les formes finites concorden de forma correcta. En aquest estadi, els nens coneixen la possibilitat del moviment de nucli del Sintagma Verbal i del Sintagma Nominal, no saben que el moviment de nucli és obligatori en verbs finits, coneixen el Principi d'Economia (que implica que els verbs no finits no es mouen), i no sap que els verbs no finits no poden aparèixer com a verbs en l'oració principal.

Esperem haver proposat un model que explica les dades observades en català, castellà, italià, anglès i alemany. No obstant això, l'observació de més dades en altres llengües ens ajudarà a conèixer les propietats sintàctiques dels nens amb retard del llenguatge.

BIBLIOGRAFIA

- BOTTARI, P; CIPRIANI, P, I CHILOSI, A.M. (1996). Root infinitives in Italian SLI children. A A. Stringfellow et al. (Eds.) *Boston University Conference on Language Development*. Somerville, MA: Cascadilla Press.
- CLAISEN, H. (1993). Linguistic perspectives on specific language impairment. *Working papers Series 'Theorie des Lexikons'*, vol. 37.
- CLAISEN, H. I HANSEN, D. (1993). The missing agreement account of specific language impairment: evidence from therapy experiments. *Essex Research Reports in Linguistics*, 2, 1-36.
- CLAISEN, H; ROTHWEILER, M; WOERST, A, I MARCUS, G.F. (1992). Regular and irregular inflection in the acquisition of German noun plurals. *Cognition*, 45, 225-255.
- COLOMINA, R I GILBOY, E. (1985). *Categorització lingüística de la realitat, l'article i flexions implicades vers la plurifuncionalitat*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona.
- CORTÉS, M. (1989). *Temps i Aspecte: com els infants aprenen a parlar del passat*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- CROMER, R. (1978). The basis of childhood dysphasia: a linguistic approach. A M. Wyke (Ed.). *Developmental dysphasia*. New York: Academic Press.
- EISENSON, J. (1984). *Aphasia and related language disorders in children*. New York: Harper and Row.
- GOPNIK, M. (1990). Feature-blind grammar and dysphasia. *Nature*, 344: 715.
- GOPNIK, M. (1992). *Linguistic properties of genetic language impairment*. Manuscrit no publicat. McGill University. Montreal.
- GOPNIK, M. I CRAGO, M. (1991). Familial aggregation of a developmental language disorder. *Cognition*, 39, 1-50.
- LEONARD, L; BORTOLINI, U; CASELLI, M; MCGREGOR, K, I SABBADINI, L. (1992). Two accounts of morphological deficits in children with specific language impairment. *Language Acquisition*, 2, 151-179.

- Rice, M.L. i Wexler, K. (1996). Toward tense as a clinical marker of specific language impairment in English-speaking children. *Journal of Speech and Hearing Research*, 39, 1239-1257.
- RICE, M.L; WEXLER, K, I CLEAVE, P. (1995). Specific language impairment as a period of extended optional infinitive. *Journal of Speech and Hearing Research*, 38, 850-863.
- ROTHWEILER, M. I CLAISEN, H (1996). Dissociations in SLI children's inflectional systems: evaluating participle inflection and agreement. Manuscrit no publicat: Universitat de Düsseldorf.
- SERRA, M. ET AL. (2001) *The evolution of omissions and errors of Spanish specific language impaired children from 3 to 5 years*. Document no publicat. Universitat de Barcelona.
- SICHES, E. (1990) *Retard del llenguatge i adquisició de la morfologia*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.